

Ptáček, R., Bartůněk, P. a kol. Etika a komunikace v medicíně.

Praha: Grada, Edice celoživotního vzdělávání ČLK, 2011. 528 s. 44 autorů.

Kniha je rozdělena na 3 základní části a 49 kapitol. Editoři moudře limitovali rozsah jednotlivých statí, což motivovalo autory k jasnému a stručnému vyjádření. Když navíc autory jsou významní odborníci (převážně lékaři, ale i psychologové, právníci a další profese), pak čtenář s chutí a zájmem čte i oddíly, o kterých se domníval, že se jej netýkají. Literární odkazy jsou uvedeny za každou kapitolou. Kniha je doplněna přílohou, obsahující základní dokumenty: Norimberský kodex, Evropskou chartu lékařské etiky a Etický kodex České lékařské komory. Za dobrý nápad považuji i grafickou úpravu, kde na přední straně přebalu je originál Hippokratovy přísahy a na zadní straně její český překlad. Dobré orientaci napomáhá i seznam autorů s uvedením jejich pracoviště.

První, OBECNÁ část v šesti kapitolách nahlíží z různých pohledů na základní pojmy: etiku, komunikaci, důstojnost člověka, empatii. Úvodní kapitola prof. Haškovcové popisuje vývoj od paternalistického k rozvolněnému vztahu lékař-pacient. Oceňuje právo pacienta na informace, informovaný souhlas (nebo nesouhlas), ale zároveň upozorňuje na úskalí a rizika s tím spojená. Toto téma se objevuje i v řadě dalších kapitol a je mu věnována i závěrečná stať knihy. Dvě kapitoly R. Ptáčka jsou věnovány komunikaci – ať už jako přehledová studie (u osmistránkové kapitoly 86 literárních odkazů), nebo jako popis komunikace lékaře a pacienta. M. Munzarová ve své stati o důstojnosti člověka citlivě diskutuje inherentní a přisuzovanou důstojnost. Za nejdůležitější považuji její upozornění, jak důležité je, aby si zdravotníci vyřešili svůj vlastní vztah k utrpení a smrti. Psychologický přístup V. Linhartové v kapitole o empatii je provázen rozбором především neverbálních složek komunikace. Závěr obecné části tvoří citace základních etických norem a kodexů a jejich vztah např. se zákonem.

Druhou, ODBORNOU část tvoří 18 kapitol, každá je věnovaná jednomu lékařskému oboru (vnitřní lékařství, chirurgie, gynekologie a porodnictví, neurologie, psychiatrie, sexuologie, pediatrie, neonatologie, onkologie, asistovaná reprodukce, genetika, geriatric, všeobecné praktické lékařství, urgentní medicína, posudkové lékařství, soudně znalecká praxe, ošetřovatelství, klinická psychologie). Všechny kapitoly samozřejmě spojují základní etické požadavky na ohleduplné chování vůči pacientovi, respekt k jeho důstojnosti, mlčenlivost atd., ale už zdůvodňování těchto požadavků nese specifiku oboru. Rozličné je často pojetí kapitol. Některé kladou akcent na etickou stránku, jiné na způsob komunikace, jiné na popis závažností onemocnění.

Třetí, SPECIÁLNÍ část je velice zajímavou směsí témat. Od specifických skupin nemocných (se zdravotními potížemi, smyslovým postižením, závislých na návykových látkách, vážně nemocných a umírajících – dětí i dospělých) k agresivním pacientům a obětem trestných činů. Cennou součástí, často opomíjenou, jsou kapitoly, týkající se interkulturních aspektů nebo rasismu, nebo genderové specifiky i proto, že se netýkají jen vztahu lékař – pacient, ale i zdravotníků mezi sebou.

Obzvlášť zajímavá je stať o genderové problematice, kde jsou na základě výzkumů probírány charakteristické způsoby práce lékařek a lékařů, ale i jak zdravotníci pracují s osobami stejného a opačného pohlaví.

Editoři neopomenuli i jiná důležitá témata: lékař sám jako pacient, burn-out syndrom, VIP pacienti, komunikace s médii, kritické stavy a mimořádné události. Zvláštní kapitoly jsou věnovány vědě a výzkumu, práci s laboratorními zvířaty.

Mimořádně zajímavé jsou kapitoly, týkající se právních aspektů. Převážnou většinou právo podporuje etické principy, ale je diskutována celá řada situací doprovázených příklady, kdy striktní dodržování práva může ohrožovat pacienta a je tedy neetické. Přesto příklon k etickému řešení může být advokáty žalovatelný. Lékaři v obavě před případnými žalobami se budou držet striktně zákona i za cenu etického pochybení. Obavy z případných žalob jsou opodstatněné i tím, že – opět Leitthema informovaného souhlasu – nelze vyjmenovat všechna rizika, protože jsou mnohdy až paradoxní a spíše jen posilují paternalistický postoj lékař – pacient (např. pád pacienta z vozíku při převozu ze sálu).

Až depresivní kapitolou je pojednání o ekonomice a etice. Zdálo se mi, že všechny nabízené modely ekonomických kroků ve zdravotnictví stojí proti řadě etických principů. Navíc jsou zdravotníci často nuceni svými zaměstnavateli, nebo i samotným systémem se diktátu ekonomiky přizpůsobit.

Publikace je tvořena bohatým spektrem témat, názorů a akcentů. Přesto se některá témata opakují. Zdá se, že nejvýrazněji zmiňovaným je informovaný souhlas (nesouhlas). Z toho vyplývají i úvahy, kolik informací a jakým způsobem má pacient dostat, jak respektovat jeho nechuť vědět. Zda tištěný souhlas předaný sestrou těsně před výkonem není spíše iatrogenisující než pozitivní atd. Řada autorů přiznává, že tištěný a pacientem podepsaný souhlas je i významnou ochranou lékaře při případné žalobě pacienta.

Závažnost onemocnění je také častým tématem kapitol. Je srozumitelné, že těžce nebo dlouhodobě nemocní pacienti by měli mít mimořádnou péči a že jsou i největším profesionálním a citovým problémem ošetřujícího personálu. Ale přece jen mi chybí víc pozornosti zaměřené na „běžnou“ ambulantní praxi a pacienty s „běžnými“ problémy.

Nám psychologům je velice blízké zdůrazňování důležitosti podrobnější anamnézy, zahrnující kromě všech druhů somatických obtíží i záznamy o rodině a sociálním prostředí. S tím souvisí i častý požadavek autorů na kontakt a práci s příbuznými.

Kapitoly se různí i způsobem zpracování. Z některých se poučíme o výsledcích výzkumů, názorech zahraničních autorů – a z některých na nás dýchne zažitá dlouholetá zkušenost a ty se mi zdají pro běžnou praxi cennější. Velice oceňuji, že v řadě kapitol není popisováno jen žádoucí etické chování, ale že jsou velmi konkrétně i na příkladech zmiňovány chyby, etické prohřešky a nedostatky. Někdy je bohužel viníkem i nastavený systém zdravotnictví, manipulace farmakologických firem atd. Když jsem dostala publikaci do rukou, zalekla jsem se počtu stran. Pustila jsem se do čtení – a četla s velkým zájmem a uznáním do úplného konce.

Závěrem:

Publikace má v názvu slovo medicína. Zdálo by se tedy, že pro psychology nemá větší význam. Domnívám se, že význam má a dokonce značný a nejen pro klinické psychology. I na psychology se lidé obracejí o pomoc, i psychologové mají ctít stejné etické principy jako zdravotníci, i psychologové by měli zvažovat množství informací a způsob jejich sdělování, i psychologové uzavírají s klienty kontrakty (smlouvy) velice podobné informovanému souhlasu, i psychologové pracují pod právními a ekonomickými vlivy.

Navíc je známo, že člověk snáze přijímá a přemýšlí o věcech, které se ho zdánlivě netýkají.....

Proto doporučuji tuto publikaci zájmu široké psychologické obce.

PhDr. Hana Junová

Junová, H. (2012). Etika a komunikace v medicíně [recenze]. *E-psychologie* [online], 6 (3), 24-26. [cit. vložít datum citování]. Dostupné z WWW: <<http://e-psycholog.eu/pdf/junova-rec.pdf>>. ISSN 1802-8853.